

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-2-78-60>

УДК 343

Волочай Ю.В., Думчиков М.О.

Навчально-науковий інститут права Сумського державного університету

КРИМІНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ПРАВА НА ЕВТАНАЗІЮ ЯК НЕМАЙНОВОГО ПРАВА ОСОБИ

Анотація. У науковій статті досліджено правову природу права на евтаназію, як немайнового права особи, у кримінально-правовому аспекті, охарактеризовано значення терміну «евтаназія», з'ясовано види евтаназії, в тому числі, форми активної евтаназії, досліджено правове регулювання інституту евтаназії в межах чинного законодавства України, проаналізовано сучасний стан закріплення права людини на евтаназію у провідних світових країнах та перспективи легалізації евтаназії в Україні, здійснено кримінально-правову характеристику злочину, пов'язаного з евтаназією відповідно до чинного законодавства України, підкреслено на недоцільності запровадження інституту евтаназії на законодавчому рівні в Україні, запропоновано ввести спеціальну кримінально-правову норму, яка буде передбачати кримінальну відповідальність за проведення активної та пасивної евтаназії, що, у свою чергу, слугуватиме пом'якшуючою обставиною під час винесення судом вироку для обвинуваченого.

Ключові слова: евтаназія, активна евтаназія, пасивна евтаназія, кримінально-правова відповідальність, легалізація евтаназії.

Volochny Julia, Dumchikov Mikhail

Educational and Research Institute of Law
of Sumy State University

THE CRIMINAL ASPECT OF THE RIGHT TO EUTHANASIA AS A NON-PROPERTY RIGHT OF A PERSON

Summary. The present article deals with the study of euthanasia as a non-property right of the individual in the criminal law aspect, the meaning of the term «euthanasia» has been characterized, types of euthanasia, including forms of active euthanasia, have been identified, legal regulation of the euthanasia institute within the current legislation of Ukraine has been investigated, the current state securing the right to euthanasia in the world's leading countries, in particular, the Netherlands, Belgium, Lexington, Albania, Finland, Sweden, USA and prospects for euthanasia legalization in Ukraine has been analyzed, criminal characterization of the crime related to euthanasia in accordance with the current legislation of Ukraine has been done, Norms Fundamentals of Ukrainian legislation on health care and Criminal Code of Ukraine to regulate issues related to euthanasia and legal liability for such actions has been analyzed, on attempts to partially legalize euthanasia in Ukraine at the legislative level in 2010 has been emphasized, data from a survey conducted by the Center for Sociological Research on the feasibility of euthanasia for severely ill people suffering from an incurable disease has been given, at inappropriate introduction of euthanasia at the legislative level in Ukraine has been emphasized, because it can lead to negative consequences in the current socio-political situation in country that is not yet ready for such reforms due to the rejection of euthanasia by the society, church, the risk of increased corruption among medical professionals who may receive bribes for euthanasia, the risk of scaling-up of «black» donor trafficking, etc. Has been installed that legalization of euthanasia is a moral evil, changing the moral principles of society, concentrating the right to make decisions in the hands of certain people, increasing economic benefits by reducing medical costs, also has been suggested to introduce a special criminal law into the current legislation of Ukraine, which will provide criminal liability for active and passive euthanasia, which, in turn, will serve as a mitigating factor in the court's sentencing for the accused.

Keywords: euthanasia, active euthanasia, passive euthanasia, criminal liability, legalization of euthanasia.

Постановка проблеми теми наукової статті полягає в тому, що проблема легалізації, як активної так і пасивної евтаназії гостро поставлена в усьому світі. Але якщо у світі є велика кількість країн де евтаназія дозволена на державному рівні, або частково легалізована, то в Україні евтаназія заборонена та за неї встановлена кримінальна відповідальність у вигляді позбавлення волі. Варто також зазначити, що науковці та провідні лікарі розділились на два табори «за» та «проти», але релігійні лідери вважають, що евтаназія – це вбивство, а отже, гріх.

На нашу думку варто дивитись на питання легалізації евтаназії під декількома кутами, оскільки, однозначно визначити чи варто дозволити евтаназію чи ні досить важко. Але на жаль є ще й таке поняття, як соціальна евтаназія яка

має місце бути у нашій країні, оскільки не всі громадяни мають кошт на лікування та ліки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, які стосуються тематики евтаназії, то на нашу думку їх недостатньо. Багато вчених розглядали право на життя в аспекті проблеми смертної кари, але в аспекті кримінальної відповідальності чи легалізації питання не розглядалось. Все частіше з'являються праці, де «право на смерть» розглядається як реалізація права на життя. Саме на цей аспект і питання евтаназії звернули свою увагу такі вчені як: Н.М. Борисович, Г.В. Губенко, О. Домбровська та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми сама евтаназія на нашу думку завжди буде спірним аспектом, дослідження за її легалізацію та проти цього будуть

завжди, варто враховувати безліч аспектів: кримінальний, цивільний, етичний.

Мета статті полягає у визначенні кримінальної відповідальності за евтаназію.

Виклад основного матеріалу поняття «евтаназія» має давньогрецьке походження, що у перекладі має значення легкої смерті. У Давній Греції евтаназія не мала ніякого медичного змісту, але мала значення щасливої смерті за батьківщину. В науковий обіг цей термін ввів саме англійський філософ Френсіс Бекон (1561-1626). У своєму дослідженні трактаті «Про гідність та примноження наук» (1623).

Законодавством України не визнається будь-яка форма евтаназії, зокрема, про це йдеться в п. 2 ст. 52 Основ законодавства про охорону здоров'я України, котрий забороняє пасивну евтаназію, а також в п. 3 ст. 52 цього нормативного акту, де забороняється й активна евтаназія [1]. Останнім часом а саме, за останні десять років слово «евтаназія» можна почути все частіше у засобах масової інформації, як національних та й світових, також воно лунає від пересічних громадян. У кримінальному праві і в медицині розрізняють два види евтаназії: перший з боку пацієнта, а другий з боку лікаря.

Зі сторони пацієнта виділяють добровільну й недобровільну евтаназію. Під час добровільної евтаназії пацієнт самостійно приймає рішення в юридичній формі, щодо відключення його від приладів, які підтримують життя у разі безстрокової коми. Недобровільна ж форма евтаназії проводиться над хворим, який не може висловити своє бажання. Рішення про проведення евтаназії приймають його близькі родичі або опікуни.

З боку лікаря розрізняють, як: активну та пасивну форми евтаназії. Активна форма евтаназії застосовується лише лікарем, який усвідомлено вживає дії після яких смерть хворого наступає майже миттєво та безболісно. Розрізняють такі форми активної евтаназії:

1. «Вбивство з милосердя» – застосовується в тих випадках, коли лікар спостерігає за стражданням безнадійно хворої людини та немає можливості їх припинити, тому він вводить велику дозу ліків, в результаті чого наступає швидка та безболісна смерть.

2. «Самогубство з допомогою лікаря» – відбувається, коли лікар дає дозу ліків хворому, а той сам вводить ін'єкцію.

3. Власне активна евтаназія – може відбуватися без допомоги лікаря, пацієнт сам підключає прилад, який приводить його до швидкої та безболісної смерті.

Пасивна форма евтаназії виражається у добровільній відмові хворого від надання медичних послуг, що прискорює природну, не рідко дуже болісну смерть.

Проблема евтаназії полягає здебільшого в тому, що це проблема вибору (морального вибору суспільства, професійного та етичного вибору лікаря, персонального вибору людини). Цей вибір повинен здійснюватися на основі біологічної етики. Однак етичні норми не наділені ефективним механізмом реалізації. В сучасному світі є велика кількість країн де можлива евтаназія в активній та пасивній формі, або лише

в активній, або лише в пасивній формах, як полегшення від страждань, спричинених внаслідок невиліковних хвороб, це країни як правило з високим рівнем медицини та досить високим рівнем життя. Нідерланди стали першою країною у світі, яка у 1984 році офіційно узаконила право на евтаназію для важко і болісно хворих людей.

Поки у всьому світі намагаються реалізувати права невиліковно хворих людей на добровільну смерть, в Україні, на нашу думку, нажалі про це не може бути мови, ще найближчі роки 10. Перш за все тому, що в Україні евтаназія може стати підставою для багатьох зловживань, здебільшого це збільшення тиску на невиліковно хворих людей з боку родичів, які матимуть на меті нажитись їх майном після смерті, також не менш важливо, що рівень медицини в нашій країні не високий і може мати місце помилки лікарів, так як, не новина, що різні лікарі часто ставлять зовсім різний діагноз та власне скоріш за все буде негативно сприйнята суспільством. Також, що є не менш важливим фактором, який впливає на громадську думку українців є церква, головною істиною якої є те, що ніхто і ніщо не може дати дозвіл на вбивство безневинної людської істоти. Ст. 3 Конституції України закріплює положення у якому зазначається, що недоторканість та безпека людини в Україні є вищою соціальною цінністю [2]. Однак у чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) немає статті, яка б регулювала дії лікаря, який проводить евтаназію.

На сьогоднішній день евтаназія прирівнюється до простого умисного вбивства, тобто вбивство за відсутності пом'якшуючих і обтяжуючих обставин. Норма, яка б передбачала кримінальну відповідальність за вбивство вчинене з прохання потерпілого (невиліковно хворого) і з мотивів співчуття до нього або задля полегшення його страждання, в Кримінальному кодексі відсутня. Вчинення такого злочину як евтаназія може кваліфікуватися за ч. 1 ст. 115 КК України як простий склад вбивства. Санкція ч. 1 ст. 115 КК України за умисне, протиправне заподіяння смерті іншій людині передбачає позбавлення волі на строк від семи до п'ятнадцяти років [3].

Отже суд, призначаючи міру покарання особі, яка вчинила евтаназію над хворим повинен керуватися лише цією статтею. Звичайно, в залежності від обставин у справі, евтаназія може бути врахована також як пом'якшуюча обставина. Хоча у ч. 1 ст. 66 КК України, де згадується перелік обставин, які пом'якшують покарання евтаназія, тобто вбивство з мотивів жалю відсутня. Що саме стосується узагальнень слідчої та судової практики з даного питання, то ні в постановках Пленуму Верховного Суду України, а ні в збірниках рішень судів України у кримінальних справах про даний вид вбивства немає згадки. Хоча, вважати, що даного виду злочину не існує теж не можна. Відповідно до КК України, охоронюваною кримінальним законом цінністю, що стоїть на першому місці, є права та свободи людини. Евтаназія ж як вбивство на прохання, де слово «вбивство» є ключовим, посягає на цінність, яка охороняється законом, а саме цінність життя людини.

Суспільна небезпека підвищується ще й тим, що еутаназія може здійснюватись лише навмисно. Мотив може бути абсолютно різний – із співчуття чи з корисливих міркувань, чи в поєднанні обох. Щодо поширеності еутаназії в Україні, то на це питання важко дати чітку відповідь, навести якісь конкретні статистичні дані.

Опитування, яке було проведено центром соціологічних досліджень порталу «СуперДжоб» від 17 квіт. – 10 трав. 2007 р., продемонструвало, що лише 51% українців вважають, що людина має право скористатися допомогою лікарів з метою добровільної смерті, але як можемо спостерігати 49% були категорично проти. На нашу думку такий великий процент населення проти еутаназії, тому, що є не обізнанні в цьому питанні. Якщо проаналізувати дані, то орієнтовно 20-25% населення все одно будуть проти будь якого прояву еутаназії через віросповідання, оскільки релігія категорично забороняє еутаназію.

Законодавцем були зроблені певні спроби у 2010 році хоча б частково узаконити еутаназію у якомусь із її проявів. Проте варто нагадати, що насправді в усіх цивілізованих країнах «вбивство із співчуття» зберігається на практиці незалежно від того, дозволено воно законодавством чи ні. Декриміналізація еутаназії, дозволяє контролювати цей процес і обмежити його чіткими рамками закону. Сьогодні в Україні заборона еутаназії міститься в ст. 52 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»: «Медичним працівникам забороняється здійснення еутаназії навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань» [1]. Медики мають надавати медичну допомогу в повному обсязі пацієнту, незалежно від його матеріального становища, який знаходиться в критичному для життя стані. Цивільний кодекс України в ч. 4 ст. 281 також встановив чітку заборону задоволення прохання фізичної особи, або близьких родичів чи опікунів, про припинення її життя [4]. До того ж, лікарі, даючи клятву Гіпократу, зобов'язуються робити все, що є можливим для порятунку життя пацієнта. Зазначені положення встановлюють та регулюють лише правило поведінки, за порушення якого вже має наступати кримінальна відповідальність.

Сьогодні в Україні найчастіше трапляються випадки пасивної еутаназії, коли смерть настає внаслідок бездіяльності, а також соціальної еутаназії – це новий вид еутаназії, зміст якого полягає в тому, що рішення позбавити когось життя виходить з тих міркувань, що кошти, необхідні для лікування безнадійно хворих дорогими препаратами, зберігаються для лікування тих хворих, які після одужання зможуть повернутися до життя, або родина хворого не в змозі оплатити знаходження хворого в лікарні, ліки які полегшують страждання або прилади які підтримують життя людини. Нажаль соціальна еутаназія існує в багатьох країнах світу, це лише ті країни з низьким рівнем життя, медицини, як правило треті країни світу. Дії винної особи у випадках за вчинення пасивної або соціальної еутаназії правильно кваліфікувати саме за

ч. 2 ст. 137, ч. 2 ст. 139, ч. 2 ст. 140 КК України, при чому в цих трьох випадках настання смерті є кваліфікуючою ознакою. Але також важливо, що в країнах, де вже відбулася криміналізація еутаназії, кримінально-правові норми містять привілейований склад злочину, бо вбивство на вимогу невиліковно хворого вважається вбивством при пом'якшуючих обставинах, або також є випадки, коли еутаназію не кваліфікують, як вбивство в цілому, коли процедура проведення еутаназії цілком регулюється законодавством тієї чи іншої країни. І при умовах додержання законодавчо схвальної процедури еутаназія не кваліфікується, як злочин [5].

Висновки і пропозиції. Дослідивши питання еутаназії, ми можемо з впевненістю стверджувати, що легалізація еутаназії – це: однозначно моральне зло, зміна моральних принципів суспільства; зосередження права ухвалення рішення у руках певних людей (лікарі, сам хворий, близькі родичі хворого, опікуни); зростання економічних вигод, шляхом зменшення медичних витрат; надання «спокійної смерті» тим хворим, яких вилікувати не можливо і вони надалі не бажають терпіти нестерпні муки.

Проблема еутаназії на сьогоднішній день є дуже актуальною. На нашу думку потрібно покращити чинне законодавство, щодо дозволу на еутаназію в Україні. Наприклад, ввести спеціальну кримінально-правову норму, що буде передбачати кримінальну відповідальність за проведення активної та пасивної еутаназії – це буде слугувати як пом'якшуюча обставина під час винесення вироку для обвинуваченого. Або ввести певний документ, що матиме юридичну силу, та слугуватиме ніби дозволом від хворого, або його родичів або опікунів законних на проведення еутаназії та зняття кримінальної відповідальності з лікаря. Також ми розуміємо, що на сьогоднішній день в Україні не найкращий час для порушення даного питання. Тому що на жаль, сучасне сприйняття українським суспільством медичної сфери позбавлене довіри. Можуть збільшитись хабарі медичним працівникам з боку зацікавлених осіб, задля дозволу еутаназії. Також у великих масштабах збільшитись так звана «чорна» торгівля донорськими органами. Тому для початку напевно, варто відкорегувати медичне законодавство в нашій країні, щоб у населення все ж була довіра до вітчизняної медицини, після чого відкорегувати цивільне законодавство а в останню чергу кримінальне, або зробити це комплексно, що звісно є набагато складнішим процесом. В будь якому випадку дані зміни не відбуваються швидко і скоріше за все це, можливо, як план дій до розвитку на найближчі роки 10.

Отже, потрібно також враховувати, що абсолютна недопустимість еутаназії в нашій країні не позбавляє думок, що пов'язані з стражданнями невиліковно хворих людей. Та не варто закривати очі й забувати про існування соціальної еутаназії в нашій країні, яка має насправді досить високий рівень. Тому дослідження даної теми, на наш погляд, є важливою потребою для нашої країни.

Список літератури:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 12.12.2019).
2. Конституція України Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
3. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1154> (дата звернення: 15.12.2019).
4. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n2261> (дата звернення: 26.12.2019).
5. Іщенко О.М., Мазяр А.К. Евтаназія за кримінальним законодавством України. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/5.1/10.pdf> (дата звернення: 09.01.2020).
6. Борисевич Н.М. Проблема легалізації евтаназії як законодавчого закріплення права пацієнта на гідну смерть. Львівський національний університет ім. Івана Франка. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції 17-18.04.2008. Львів. С. 34–37.
7. Губенко Г.В. Проблеми евтаназії в біоетичному контексті. Сумський державний педагогічний університет. URL: <https://www.archive.nbu.gov.ua> (дата звернення: 12.01.2020).
8. Домбровська О. Право на смерть: парадокс чи необхідна умова демократичного суспільства? Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2005. С. 56–62.

References:

9. Bases of legislation of Ukraine about a health protection the Electronic resource. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (accessed: 12.12.2019).
10. A constitution of Ukraine is Verkhovna Rada of Ukraine; Constitution of Ukraine, Constitution, Law from 28.06.1996 № 254k/of 96-BP.
11. Criminal code of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1154> (accessed: 15.12.2019).
12. Civil code of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n2261> (accessed: 26.12.2019).
13. Ishchenko, O.M., & Maziar, A.K. Euthanasia is on criminal legislation of Ukraine. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/5.1/10.pdf> (accessed: 09.01.2020).
14. Borisevich, N.M. The problem of legalization of the right of a patient to the death. Lviv National University of Ivan Frank. Materials of II All-Ukrainian Scientific and Practical Conference 17-18.04.2008. Lviv, pp. 34–37.
15. Gubenko, G.V. Problems of euthanasia in biological context. Sumy State Pedagogical University. URL: <https://www.archive.nbu.gov.ua> (accessed: 12.01.2020).
16. Dombrovska, O. (2005). The right to death: the paradox of a democratic mind? The National Academy of Internal Affairs of Ukraine. Kiev, pp. 56–62.